

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "เครือข่ายการสื่อสารกลุ่มและบทบาทในการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์" ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ 5 หัวข้อ ดังต่อไปนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางการสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและการอนุรักษ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

การทำงานของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาศสุนทราภรณ์ ได้มีการรวมตัวกันอย่างมีจุดประสงค์และความสนใจร่วมกัน ดังนั้นจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มนี้มาเป็นกรอบในการศึกษา

ความหมายของกลุ่ม

Feldman และ Arnold (1983 : 432) ได้ให้ความหมายกลุ่มว่าเป็น คนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปที่มารวมกัน โดยมีลักษณะสำคัญคือ

1. มีปฏิสัมพันธ์กัน
2. รับรู้ว่าตนเองมีความสนใจและเป้าหมายร่วมกัน
3. มารวมกันเพื่อความสำเร็จของกิจกรรมในการทำงาน

Marvin Shaw (1981:81) กล่าวว่า "กลุ่ม" คือ บุคคล 2 คน หรือมากกว่า ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่บุคคลแต่ละคนมีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน

Larry L. Barker และ Deborah A. Gaut (1996:157) ได้ให้ความหมาย "กลุ่ม" ว่าเป็นคนจำนวนหนึ่งซึ่งมีเป้าหมาย และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพวกเขา รวมทั้งตระหนักถึงการอยู่ของคนอื่น ๆ รู้สึกว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า "กลุ่ม" คือ การรวมตัวของบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีความสนใจร่วมกันหรือการแสดงออกร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยรับอิทธิพลจากผลกระทบจากกันและกัน รวมถึงรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน

จากข้างต้นทำให้เราได้ทราบถึง ลักษณะของกลุ่มว่า จะต้องมีคนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมารวมตัวกันซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ตามที่นักจิตวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ศึกษา และกล่าวไว้ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้นมนุษย์ไม่สามารถที่จะอยู่ตามลำพังคนเดียวได้ แต่จำเป็นที่จะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยการรวมกลุ่มนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายอย่างซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ดังนี้

Rosenfeld (1973 อ้างถึงใน ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534) ได้กล่าวถึง เหตุผลที่ทำให้คนมารวมกลุ่มกัน โดยสรุปจากทฤษฎีพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของ Shutz ซึ่งกล่าวว่า ความต้องการของบุคคลแต่ละคนมีอยู่ 3 ประการคือ

1. ต้องการมีสังกัดหรือเป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
2. ต้องการมีอำนาจและการควบคุม
3. ต้องการความรักทั้งในแง่รักคนอื่นและให้คนอื่นรัก

Rosenfeld เห็นว่า ความต้องการดังกล่าวนี้ เป็นเหตุผลที่ช่วยอธิบายว่าเหตุใดมนุษย์จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อยหรือมีแนวโน้มที่จะรวมตัวเป็นกลุ่มอยู่เสมอ การสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม การสร้างความผูกพันความภักดี การช่วยกันแก้ปัญหาและตัดสินใจ การได้ต่อบกัน ฯลฯ เหล่านี้ จะทำให้กลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนได้

นอกจากนั้นแล้ว วิลไรซ์ กฤษณะภูติ (2532) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่องกลุ่มในสังคมไทยและสรุปว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มได้แก่

1. ปัจจัยด้านสังคม เช่น ความต้องการเข้าสังคม ต้องการเพื่อนคู่คิดมิตรคูใจ ต้องการพึ่งพาอาศัยกันและช่วยกันทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ มีกิจกรรมด้านเศรษฐกิจสอดคล้องกันคล้ายคลึงกัน เช่น การมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน
3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีสมัยใหม่ย่อมจะมีผลในการติดต่อสัมพันธ์ทางสังคม และมีผลต่อการดำรงชีวิต เช่น เทคโนโลยีด้านการสื่อสาร การคมนาคม จะช่วยให้การติดต่อระหว่างกลุ่มสะดวกขึ้นและช่วยในการให้ข้อมูลข่าวสารเร็วขึ้น
4. ปัจจัยด้านชีวภาพและจิตวิทยา เช่น ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ต้องการการยอมรับในความสามารถและอื่นๆ

“การรวมกลุ่มกัน” ยังสามารถมองในแง่ของจิตวิทยาว่า อาจมาจากสาเหตุจิตใจอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (ฉลอง ภิรมย์รัตน์: 2521)

1. เพราะความชอบพอเป็นส่วนตัวกับสมาชิก หรือที่เรียกว่าถูกเพื่อนชักจูงไป
2. เพราะพอใจในจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น หรือจุดมุ่งหมายตอบสนองของอุดมการณ์ของตนเอง จึงต้องไปเข้ากลุ่มกับเขา
3. เพราะพอใจในกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งให้ความสนุกสนานหรือให้ความพึงพอใจอย่างที่ตนต้องการในบางครั้งแม้ว่าตนเองจะไม่สนใจต่อจุดมุ่งหมายของกลุ่ม แต่ก็พอใจที่จะได้ทำกิจกรรมของกลุ่ม หรืออาจจะเป็นทางที่กลับกันได้
4. เพราะพอใจทั้งกิจกรรมและจุดมุ่งหมายของกลุ่ม
5. เพราะพอใจที่จะมีสัมพันธกิจกับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม ตามลักษณะความต้องการทางจิตวิทยา คือ ความต้องการที่จะมีส่วนผูกพันอยู่กับบุคคลอื่น (Need for Affiliation) บุคคลที่มีความต้องการประเภทนี้สูง จะเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้โดยง่ายทั้ง ที่ไม่ว่าจะชอบในจุดมุ่งหมายหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือไม่ ขอแต่เพียงว่าให้ตนเองหลุดพ้นจากสภาพการเป็นอยู่อย่างโดดเดี่ยวเท่านั้น

จากการศึกษาวิจัยของ บุญเกิด มาอ่อง (2537) ที่ได้ทำการศึกษา “การรวมกลุ่มกันและการทำกิจกรรมของผู้ฟังวิทยุ จส. 100” พบว่า เหตุผลของการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ เพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคมตามแนวทาง “ด้วยใจเพื่อสังคม” ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของ จส. 100 นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมนั้นยังแฝงไปด้วยผลประโยชน์ส่วนตัว

เมื่อนุชนิยมารวมตัวกันเป็นกลุ่มแล้ว มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของบุคคลภายในกลุ่ม ก็เกิดการเรียนรู้ทำให้กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวและปรับความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่ต่อเนื่อง โดยลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นธรรมชาติของกลุ่มที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาซึ่งระยะในการพัฒนาของกลุ่มนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ ดังนี้ (วินิจ เหตุษา: 2522)

1. ระยะก่อตั้ง (Forming Stage)

เป็นระยะที่คนเพิ่งมาพบกันหรือเพิ่งมารวมกัน แต่ละคนต่างก็มีความรู้สึกที่ตนเองเป็นศูนย์กลางหรือเป็นคนสำคัญ สภาพของกลุ่มยังรวมกันไม่ติดยังไม่มีความเห็นหรือผู้นำเกิดขึ้น ทุกคนยังสงวนท่าที แต่คาดว่าคนจะเป็นหัวหน้าหรือผู้นำได้จะต้องเก่งกว่าตนเอง ทุกคนพยายามที่จะแสดงให้คนอื่นรักและยอมรับ บางที่อาจเรียกว่า ระยะที่มีการแข่งขันและศูนย์กลางอยู่ที่ตนเอง (Individually Center or Competitive Phase)

2. ระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ (Storming Stage)

เป็นระยะที่แต่ละคนยังไม่ยอมตกลงกันได้ คอยจับผิดและคอยโต้แย้งโต้เถียงกัน ความรู้สึกของสมาชิกจะเกิดความคับข้องใจหรือขัดแย้ง เพราะไม่รู้ว่ากลุ่มจะเอาอย่างไรดี ถ้ายังไม่มีผู้นำต่างก็พยายามจะเป็นผู้นำ ถ้าได้ผู้นำหรือมีผู้นำแล้วก็มักจะตำหนิเป็นปฏิบัติและคอยจับผิดผู้นำ ซึ่งงานจะยังไม่สำเร็จลงได้เลย จะต้องใช้เวลามารวมกลุ่มกันต่ออีก บางทีอาจจะเรียกว่าระยะแห่งความขัดแย้ง หรือความคับข้องใจ (Conflict and Frustration phase)

3. ระยะยินยอม (Norming Stage)

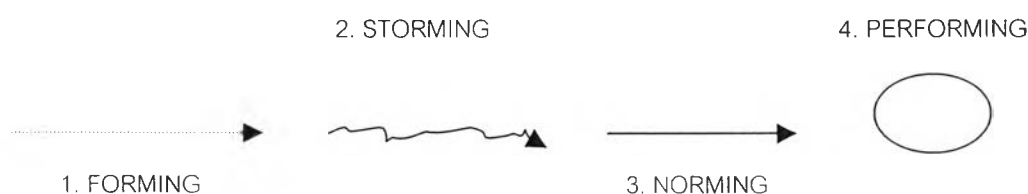
เป็นระยะที่สมาชิกเริ่มแก้ไขข้อบกพร่องในทางลบของตนเอง เพราะได้เรียนอะไรจากกลุ่มมากขึ้น เช่น คนพูดมากก็พูดน้อยลง ใช้อารมณ์มากก็ลดลงยินยอมรับผิดชอบและหาทางแก้ไขอาจจะเป็นเพราะได้ข้อคิดจากสมาชิกหลายๆ คน จำแนกด้วยเหตุผลได้แนวคิด หรือ บรรทัดฐานที่เป็นกลางๆ ของกลุ่มมากขึ้น ซึ่งเสมือนค้นพบที่สฐาน (Norm) ของกลุ่มขึ้นแล้ว ทุกคนพยายามปฏิบัติตามมากขึ้น บางทีอาจเรียกว่า ระยะที่กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว (Group harmony phase)

4. ระยะปฏิบัติการ (Performing Stage)

เป็นระยะที่สมาชิกร่วมมือประสานงานกันเป็นอย่างดี สามารถดำเนินการไปตามเป้าหมายของกลุ่ม มีผลงานของกลุ่มออกมา สมาชิกจะยึดพลังของกลุ่มเป้าหมายของกลุ่มเป็นสำคัญอดทนต่อการขัดแย้งมากขึ้นซึ่งช่วยให้พัฒนาตนเองไปด้วยบางที่เรียกว่า ระยะที่มีผลงานและยึดกลุ่มเป็นศูนย์กลาง (Group-centered, productive phase)

ในเรื่องพัฒนาการของกลุ่มได้มีผู้ที่ทำการศึกษาวิจัย คือ อรไท ชมาฤกษ์ ศึกษาเรื่อง “การก่อเกิด การดำรงอยู่ และพัฒนาการของกลุ่ม ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านปะอ่าว” พบว่ากลุ่มสตรีทอผ้าบ้านปะอ่าวก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2530 ประกอบด้วย สมาชิก 60 คน การก่อเกิดของกลุ่มเริ่มจากการฝึกอบรมสตรีอาสาพัฒนา ตั้งเป็นคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน ภายหลังจากได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานพัฒนาชุมชน ในด้านการจัดการอบรม จนสามารถตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าได้สำเร็จ อันเกิดจากความพอใจในการทำงานร่วมกัน รู้สึกว่าเป็นงานท้าทาย

ระยะพัฒนาการของกลุ่ม

แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกกลุ่มออกเป็นประเภทต่างๆ นั้นสามารถแยกแยะได้มากมายตามแต่จะใช้เกณฑ์เป็นหลักในการแบ่ง

Feldman และ Arnold (1983 อ้างถึงใน ยุบล เบญจรงค์กิจ: 2534) ได้แบ่งประเภทของกลุ่มออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. แบ่งตามกิจกรรม

- กลุ่มการทำงาน (work groups) คือกลุ่มที่รวมตัวกัน เพื่อทำงานร่วมกันเพื่อความสำเร็จของการทำงาน
- กลุ่มสังคม (Social groups) คือ กลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่สมาชิก เช่น กลุ่มฟุตบอล

2. แบ่งตามการเกิดกลุ่ม

- กลุ่มทางการ (formal groups) คือ กลุ่มที่สร้างขึ้นเพื่อปฏิบัติงานเฉพาะ เช่น กลุ่มผู้บริหารระดับสูง กลุ่มทางการที่เกิดบ่อย คือ กลุ่มสั่งการ (command group) กลุ่มงานชั่วคราว (temporary task group)
- กลุ่มไม่เป็นทางการ (informal groups) เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สมาชิกกลุ่มรวมตัวกันอย่างสมัครใจและเปลี่ยนแปลงได้

Dalton (1983 อ้างถึงในยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534) ได้ศึกษากลุ่มการทำงานแบบไม่เป็นทางการและแยกประเภทออกเป็น 3 ประเภทคือ

- Horizontal Cliques ประกอบด้วยคนที่มีตำแหน่งเหมือนกันในลักษณะงานเดียวกัน
- Vertical Cliques ประกอบด้วยคนที่มีตำแหน่งงานสูงต่ำ ในแผนกหรือฝ่ายเดียวกัน
- Random Cliques ประกอบด้วยคนจากแผนกต่างๆ และระดับตำแหน่งแตกต่างกันซึ่งกลุ่มนี้จะประกอบด้วยคนที่มีความสนใจร่วมกันในการกระทำอันใดอันหนึ่ง

กลุ่มที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการ โดยทั่วไปมักถูกกำหนดไว้ตั้งแต่แรกเริ่มตั้งองค์การเป็นกลุ่มที่มีการกำหนดตัวสมาชิกของกลุ่มอย่างแน่นอน มีประกาศจัดตั้งวัตถุประสงค์ ภารกิจ อำนาจหน้าที่ ถูกกำหนดไว้อย่างรัดกุม กลุ่มเหล่านี้เกิดจากความต้องการขององค์การ สมาชิกในกลุ่มถูกมอบหมายให้เข้ามาอยู่ในกลุ่ม โดยไม่คำนึงถึงความต้องการเฉพาะบุคคล

กลุ่มที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อมุ่งหมายให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานของบุคลากรหลายๆ ฝ่าย และกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ซึ่งเป็นการตัวกันตามความต้องการความสนใจของแต่ละบุคคล

ในด้านของนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยา ได้ประเภทของกลุ่มออกเป็น 4 ประเภท ด้วยกัน คือ (กมลรัตน์ หล้าสูงวงศ์: 2527, 270-273)

1. กลุ่มปฐมภูมิ (Primary group)
2. กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group)
3. กลุ่มวงในและกลุ่มวงนอก (In-groups and Out-groups)
4. กลุ่มอ้างอิง (Reference group)

1. กลุ่มปฐมภูมิ

หมายถึง กลุ่มที่สมาชิกมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีการพบประสังสรรค์กันบ่อยครั้งหรือเป็นประจำ ตลอดจนมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มครอบครัว เพื่อนบ้าน เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของกลุ่มนี้คือ

- 1.1 เป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็ก (ไม่เกิน 20 คน)
- 1.2 สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความรักใคร่ สนับสนุนกลมเกลียวกัน มีความสนใจและเจตคติต่อสิ่งต่างๆ คล้ายคลึงกัน
- 1.3 มีพื้นฐานความเป็นอยู่และภูมิหลังใกล้เคียงกันหรือคล้ายคลึงกัน

2. กลุ่มทุติยภูมิ

หมายถึง กลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างห่างเหิน ขาดความใกล้ชิด สนับสนุนกันซึ่งแตกต่างจากกลุ่มปฐมภูมิอย่างตรงกันข้าม

ลักษณะสำคัญของกลุ่มนี้คือ

- 2.1 เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีมาก (มากกว่า 20 คนขึ้นไป)
- 2.2 สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างห่างเหินมีการติดต่อกันแบบเป็นพิธีรีตรองหรือเป็นทางการ
- 2.3 มีพื้นฐานความเป็นอยู่และภูมิหลังแตกต่างกัน

3. กลุ่มวงในและกลุ่มวงนอก

กลุ่มวงใน หรือกลุ่มพวกเดียวกัน

ลักษณะสำคัญของกลุ่มนี้คือ

1. สมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มของตน โดยมีสิ่งเกี่ยวพันบางประการ เช่น ครอบครัวของตน ชาติเดียวกันหรือพวกที่ประสบเคราะห์กรรมอย่างเดียวกัน
2. มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่น
3. มีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม

4. มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันหรือมีความรักใคร่สนิทสนมกันระหว่างสมาชิก
ภายในกลุ่ม

5. มีความร่วมมือกันในการทำงาน

กลุ่มวงนอก หรือกลุ่มพวกอื่น

ลักษณะสำคัญของกลุ่มนี้คือ

1. สมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึกว่ามีได้เป็นพวกเดียวกัน
2. มีความรู้สึกห่างเหิน ไม่เป็นปึกแผ่น ไม่เป็นกลุ่มก้อน
3. มีความรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อกัน บางครั้งรู้สึกเป็นศัตรูต่อกัน
4. มีการก้าวร้าว รุกราน ไม่มีความเห็นอกเห็นใจกัน

4. กลุ่มอ้างอิง

หมายถึง กลุ่มที่บุคคลไม่ได้เป็นสมาชิกแต่ถือว่ากลุ่มนั้นๆ มีความหมายสำหรับตน โดยการพยายามปฏิบัติตามปทัสถานของกลุ่มนั้น ๆ และมีความมุ่งหวังว่าตนจะเข้าร่วมกลุ่มด้วยในโอกาสต่อไป

การที่กลุ่มจะดำรงอยู่ได้นั้น จำเป็นที่จะต้องใช้การสื่อสารเข้ามาเครื่องมือสำคัญเพราะการสื่อสารระหว่างสมาชิกจะช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานได้โดยบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งปริมาณและคุณภาพการสื่อสารของคนในกลุ่มนั้น ขึ้นอยู่กับตัวแปร ดังต่อไปนี้ (Patton Giffin, 1978: 90-96)

1. สถานภาพของสมาชิก (Member status)

สถานภาพของสมาชิก หมายถึง คุณสมบัติของสมาชิกที่เป็นที่ยอมรับ หรือปรารถนาของสังคม จากการศึกษาพบว่า

สมาชิกที่มีสถานภาพสูงจะสื่อสารมากกว่าสมาชิกที่มีสถานภาพต่ำ

สมาชิกที่มีสถานภาพสูงจะสื่อสารกับสมาชิกที่มีสถานภาพสูงด้วยกัน บ่อยครั้งกว่าสื่อสารกับสมาชิกที่มีสถานภาพต่ำ และสมาชิกที่มีสถานภาพต่ำจะสื่อสารบ่อยครั้งกว่ากับ สมาชิกที่มีสถานภาพต่ำด้วยกัน และผลการวิจัยบางเรื่อง พบว่า สมาชิกที่มีสถานภาพต่ำ อาจจะไม่เป็นมิตร เมื่อเขาหวังอย่างยิ่งที่อยากจะมีสถานภาพสูงขึ้น

2. ขนาดของกลุ่ม (group size)

ขนาดของกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการสื่อสาร เมื่อกลุ่มใหญ่ขึ้นระดับของปฏิกริยาย้อนกลับ (feedback) จะลดน้อยลง ทำให้การสื่อสารผิดพลาด และเพิ่มความขัดแย้งไม่เป็นมิตรต่อกันนอกจากนั้นแล้วขนาดของกลุ่มยังมีผลต่อความพึงพอใจของสมาชิกเช่นกัน

จากการศึกษาของ Hare และ Slater ได้ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งกลุ่มใหญ่ขึ้นความพึงพอใจที่สมาชิกจะได้รับก็น้อยลง โดย Hare และ Slater เห็นว่าขนาดของกลุ่มที่เหมาะสมที่สุดต้องไม่เกิน 5 คน เพราะจะไม่มีปัญหาเรื่องมนุษยสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และในการทำงานใดของกลุ่ม ทุกคนจะทำงานจริงๆ เท่าๆ กัน แทนที่จะนั่งฟังการสื่อสารเฉยๆ ในกลุ่มขนาดเล็ก ผู้ส่งสารมีการตอบคำถามของสมาชิกได้ทั่วถึง และสิ่งนี้จะทำความพึงพอใจให้กับสมาชิกมาก

3. บรรทัดฐานของความสอดคล้อง (conformity)

บรรทัดฐานความสอดคล้องและการสื่อสารมีความสัมพันธ์กัน คือ สมาชิกที่เบื้องต้นมีความเห็นไม่สอดคล้องกับกลุ่มจะเป็นเป้าหมายที่ถูกมุ่งเพิ่มปริมาณการสื่อสาร หากเขายังคงไม่สอดคล้องกับกลุ่มเหมือนเดิม เขาก็ถูกปฏิเสธการสื่อสารด้วย

4. การรวมตัวกันของกลุ่ม (cohesiveness)

กลุ่มที่รวมตัวกันเหนียวแน่น การสื่อสารของสมาชิกจะเท่าเทียมกัน มีปริมาณการสื่อสารมาก และมองว่าการสื่อสารมีคุณค่า มากกว่ากลุ่มที่สมาชิกรวมตัวกันน้อย และการสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่มที่มีการรวมตัวกันสูง จะมีประสิทธิภาพมากกว่าการสื่อสารของกลุ่มที่รวมตัวกันน้อย

5. โครงสร้างอำนาจ (power structure)

โครงสร้างอำนาจ หมายถึง อิทธิพลของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ในระหว่างการอภิปราย ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จากการศึกษพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของสมาชิกกลุ่มกับปริมาณของพฤติกรรมสื่อสาร ขณะเดียวกันทิศทางและเนื้อหาของการสื่อสารก็ได้รับอิทธิพลมาจากโครงสร้างอำนาจในกลุ่มด้วย

6. บทบาท (role)

บทบาทของบุคคลสำคัญ จะมีความสัมพันธ์กับปริมาณการพูดกับสมาชิกและได้รับการพูดด้วยจากสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ปริมาณการสื่อสารยังมีความสัมพันธ์กับข้อเสนอแนะและความคิดที่ดีที่สุดอีกด้วย

7. บุคลิกของสมาชิก (number personality)

บุคลิกของสมาชิกมีผลกระทบอย่างชัดเจนต่อพฤติกรรมสื่อสาร Berlowitz ได้วัดบุคลิกของสมาชิกจากการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นจากบุคคลต่างๆ ในกลุ่มในสถานการณ์ต่างๆ เขาได้สรุปผลการวิจัยว่าการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ก่อให้เกิดการตอบสนองของบุคคลแตกต่างกัน รวมทั้งความแตกต่างในปริมาณการสื่อสาร อัตราการสื่อสาร และประเภทของการสื่อสาร

8. การงานของกลุ่ม (group tasks)

การบรรลุความสำเร็จของการงานหรือเป้าหมายของกลุ่ม มีความสัมพันธ์กับการสื่อสาร Beales และ Slater ได้แสดงให้เห็นว่าปริมาณของการส่งและการรับข่าวสาร ตลอดจนการออกแบบการไหลของข่าวสาร เพื่อให้เกิดความคิดขึ้นในกลุ่มนั้นล้วนมีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จของกลุ่มเมื่อการงานหรือเป้าหมายของกลุ่มมีความยากปานกลาง

ในกระบวนการกลุ่ม การสื่อสารถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะว่า ถ้ากลุ่มต้องการที่จะให้การทำงานได้ผลอย่างเต็มที่ บุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มจะต้องสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่าย และมีประสิทธิภาพ (Shaw; 1964) เราจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาในเรื่องของ เครื่องข่ายการสื่อสารเพราะถือได้ว่าเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารของสมาชิกในกลุ่ม

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสาร

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้ "การสื่อสาร" มาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงบุคคลในกลุ่มเข้าด้วยกัน ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารก็คือ ต้องการระบุถึงโครงสร้างการสื่อสาร เพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม โดยมีผู้ได้ให้ความหมายของ "เครือข่ายการสื่อสาร" ไว้หลากหลายดังต่อไปนี้

ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ (2526: 47) กล่าวว่าเครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง ระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

วินิจ เกตุขำ (2522: 45) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง แบบแผนการติดต่อเกี่ยวข้อง และประสานกันภายในกลุ่มโดยสมาชิกภายในกลุ่มจะมีการรับการถ่ายทอดเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้

Roger (1986:203) กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสารเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเชื่อมโยงกันโดยรูปแบบการไหลของข่าวสาร

นอกจากนั้น Roger และ Kincaid (1981:42) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่ายทางการสื่อสาร ว่าเป็นวิธีการศึกษาเพื่อระบุถึงโครงสร้างการสื่อสารในระบบ โดยการวิเคราะห์การไหลของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์

จากลักษณะการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร ที่ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลวิเคราะห์ ดังนั้นสถานภาพของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มก็ต้องสัมพันธ์กับการสื่อสารบุคคล ยิ่งมีสถานภาพสูง เช่น เป็นหัวหน้า การสื่อสารมักจะออกมาในรูปการเสนอความคิดเห็น และรับเอาความคิดเห็นจากสมาชิกอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารและสถานภาพของสมาชิกอาจแยกได้เป็น 3 ลักษณะคือ (วินิจ เกตุขำ: 2522)

1. การสื่อสารมักมีแนวโน้มไปสู่บุคคลที่มีสถานภาพสูงในกลุ่ม เช่น หัวหน้า หรือ ประธานกลุ่มจะมีการสื่อสารกับคนอื่นในกลุ่มมากกว่าลูกน้องหรือสมาชิก เพราะอย่างน้อยหัวหน้าจะต้องคอยติดต่อประสานงาน รับฟังสมาชิกในกลุ่ม
2. การสื่อสารจะมีแนวโน้มไปสู่บุคคลที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน มากกว่าแตกต่างกัน เช่น กลุ่มที่มีคนหลายฐานะ ต่างวัยวุฒิ คุณวุฒิกันมากๆ จะมีการสื่อสารน้อยกว่าในกลุ่มที่มีฐานะวัยวุฒิ คุณวุฒิ เท่าเทียมกัน
4. การสื่อสารจะไม่ค่อยเกิดขึ้นในกลุ่มที่บุคคลที่มีสถานภาพเหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากันหรือสถานภาพไม่เป็นที่บังชัดเจน

การเกิดขึ้นของเครือข่ายการสื่อสาร

ในด้านพฤติกรรมของมนุษย์นั้น โยปกติมนุษย์จะมีปฏิกริยาโต้ตอบกัน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่งหรือมากกว่านั้น ปกติแล้วบุคคลในระบบ จะทำการติดต่อกับบุคคลอื่นๆและก็จะเพิกเฉยกับบุคคลที่เหลือด้วยเช่นกัน (เมื่อระบบนั้นมีขนาดใหญ่) การไหลของการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงกลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่า "โครงสร้างการสื่อสาร" (Communication Structure) หรือ "เครือข่าย" (Network) (เจษฎา รัตนเขมากร, 2540 : 9)

การเกิดขึ้นของเครือข่ายสามารถแบ่งออกได้เป็น (พีชนี เขยจรรยา และคณะ, 2541 : 43)

ก. เครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง (emergent communication network) หรือเครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (informal network) เกิดขึ้นจากการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งไม่มีใครได้รับมอบหมาย หรือบังคับให้ใช้การติดต่อผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งอย่างตั้งใจ ตรงกันข้ามเครือข่ายเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างอิสระในอัตราความถี่และความเข้มข้นของการสื่อสารต่างๆกัน โดยเมื่อเวลาผ่านไปเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองนี้จะค่อยๆกลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่เป็นระเบียบ

ข. เครือข่ายการสื่อสารที่ได้ถูกกำหนดไว้ (prescribed communication network) หรือ เครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (formal network) เป็นประเภทของการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายที่ได้มีการวางแผนอย่างแน่นอน ดังนั้นเครือข่ายเหล่านี้มีโครงสร้างที่มีแบบแผน

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารไว้ดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร เป็นวิธีการวิจัยอย่างหนึ่งที่ศึกษาโครงสร้างการสื่อสารในระบบ ศึกษาความสัมพันธ์ของข้อมูลเกี่ยวกับการไหลทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Roger และ Kincaid, 1980) (อ้างถึงในเจษฎา รัตนเขมากร, 2540 : 9)

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร จะอธิบายการสร้างความผูกพันของตนเข้ากับหมู่คณะ โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในโครงสร้างการสื่อสารระหว่างบุคคล เครือข่ายการสื่อสารประกอบขึ้นด้วยการติดต่อกันระหว่างบุคคล โดยจะติดต่อกันในรูปแบบการไหลของการสื่อสาร (ศิริชัย ศิริภาวะ, 2527)

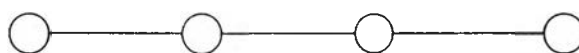
ในเรื่องของเครือข่ายการสื่อสารนั้น Harold J. Leavitt ได้ทดลองทำการวิจัย โดยใช้แบบของการสื่อสารหลายแบบ พบว่า การวิเคราะห์ลักษณะของเครือข่ายและการไหลของข้อมูลข่าวสารจัดแยกออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่มีศูนย์กลางกับแบบกระจายอำนาจ

1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Centralized communication) เป็นการสื่อสารที่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นศูนย์กลางหรือทางผ่าน โดยที่สมาชิกคนอื่นๆ ไม่มีการติดต่อกันโดยตรง แต่ต้องผ่านคนกลาง

2. การสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Communication) เป็นการสื่อสารที่สมาชิกในกลุ่มติดต่อกันโดยอิสระ ไม่มีใครตัดสินใจคนเดียว แต่ร่วมกันคิดร่วมกันแก้ปัญหา เป็นวิธีที่ใช้ได้ตรงกับกระบวนการกลุ่มมาก เพราะทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) ผลที่ออกมาจะได้ทั้งผลผลิต (Product) และกระบวนการ (process) ของกลุ่ม หมายถึงการสื่อสารและแบบนี้นับว่าดีถึงการเอาใจใส่ ผู้ทำงาน สิ่งแวดล้อมในการทำงาน ขวัญและกำลังใจของกลุ่มด้วย

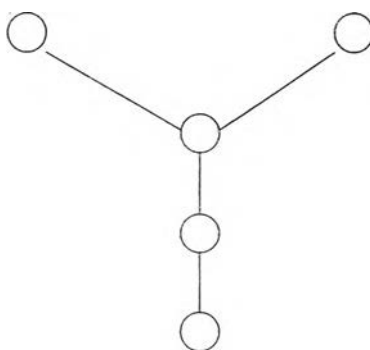
1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Centralized Communication)

1.1 เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่ (Chain Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกแต่ละคนจะติดต่อไปยังสมาชิกคนอื่นที่อยู่ถัดไปเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในแง่การประสานงานและการติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม บางครั้งจึงเป็นความยากลำบากที่กลุ่มจะทำงานให้สำเร็จได้ตามที่ต้องการ การขาดความเป็นอิสระในการติดต่อสื่อสารเพราะสมาชิกจะติดต่อกับบุคคลอื่นได้เพียง 1 คน หรือ 2 คน ที่ต่อจากเขาเท่านั้นจึงทำให้ความพอใจของสมาชิกในกลุ่มค่อนข้างต่ำ

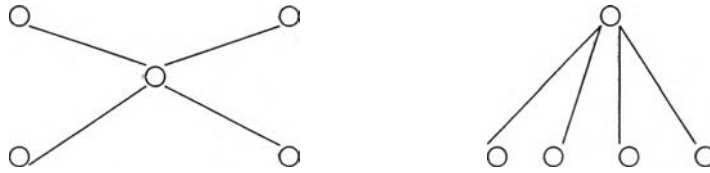
เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่

1.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย (Y Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกที่อยู่ตรงกลางเพียง 2 คน จะทำหน้าที่ประสานงานและส่งข้อมูลที่ได้รับจากสมาชิกคนอื่นที่อยู่รอบนอก การสื่อสารแบบนี้มีความเหมาะสมกว่าแบบลูกโซ่ในแง่ที่ทำให้งานสำเร็จได้ดีกว่าเพราะข้อมูลสามารถผ่านทิศทางต่างๆ ได้มากกว่าแทนที่จะอาศัยคนที่อยู่ถัดไปเท่านั้น โดยปกติบุคคลที่อยู่ตรงกลางสักคนหรือ 2 คนเท่านั้นที่มีความพอใจต่อรูปแบบการสื่อสารแบบนี้ แต่ส่วนที่เหลือของกลุ่มหรือผู้ที่อยู่รอบนอกมีความพอใจต่ำ รูปแบบของเครือข่ายการสื่อสารแบบตัวยายนี้อาจจะเกิดขึ้นในกลุ่มที่สมาชิกเพียง 1 คน หรือ 2 คนเท่านั้น เต็มใจที่จะรับทำงานและรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของงานในขณะที่ส่วนที่เหลือของกลุ่มไม่ยอมรับผิดชอบ

เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย

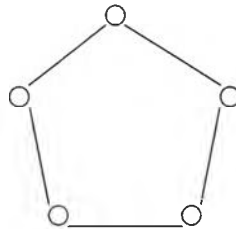
1.3 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ (Whell Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกคนหนึ่งเป็นผู้รับข่าวจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งแล้วส่งข่าวนั้น ไปยังสมาชิกคนอื่นๆ บุคคลที่อยู่ตรงกลางอยู่ของกลุ่มจะเป็นผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงและเป็นผู้นำของกลุ่ม เพราะเป็นผู้เดียวที่รับผิดชอบผลสำเร็จของงาน

เครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ

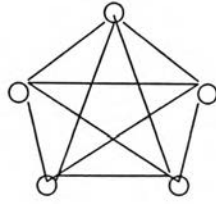
2. การสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Network)

2.1 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม (circle network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกในกลุ่มทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกที่อยู่ถัดจากคนทั้งสองข้าง สถานะของทุกคนมีความเท่าเทียมกันและทุกคนมีความพอใจ อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องความรับผิดชอบจะเกิดขึ้น เพราะจะหาคนรับผิดชอบไม่ได้เพราะแต่ละคนมีฐานะเท่าเทียมกัน จะหาใครมาเป็นศูนย์รวมของกลุ่มไม่ได้

เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม

2.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง (All Channel Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสาร ที่สมาชิกทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกคนอื่นได้ โดยตรงไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่น ๆ ทั้งในการรับข่าวและส่งข่าว อาจถือได้ว่าเป็นเครือข่ายการติดต่อที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะไม่มีข้อจำกัดการสื่อสารของสมาชิกโดยเครือข่ายนี้จะเปิดโอกาสให้มีปฏิกริยาย้อนกลับสูงที่สุด

เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง

Shaw (อ้างถึงในยุบล เบญจรงค์กิจ : 2534) ทำการสรุปผลงานวิจัยในเรื่องของเครือข่ายการสื่อสารไว้ในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. เครือข่ายแบบรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง จะก่อให้เกิดผู้นำเพียงคนเดียว และเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าแบบกระจายอำนาจ เพราะคนกลางในโครงสร้างจะได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหา มากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ทำให้เขาเป็นผู้ควบคุมความสำเร็จในการทำงานของกลุ่มเพราะเขาอยู่ในตำแหน่งตัวเชื่อมการสื่อสารที่สำคัญ

2. โครงสร้างการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ มีประสิทธิภาพมากกว่าในการแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนแต่โครงสร้างการสื่อสารแบบรวมอำนาจ มีประสิทธิภาพมากกว่าในการแก้ปัญหาต่างๆ ในการทำงานง่ายๆ ใช้ข้อมูลข่าวสารจำนวนน้อยในงานที่ต้องการข้อมูลเพียงประการเดียว เครือข่ายแบบรวมอำนาจจะทำงานโดยก่อให้เกิดข้อผิดพลาดน้อย และสำเร็จเร็วกว่าแบบขยายอำนาจ เพราะการติดต่อสื่อสารแบบนี้เป็นการติดต่อทางเดียวที่ถูกครอบงำ โดยผู้นำเพียงคนเดียว ความเป็นระเบียบถูกกำหนดขึ้น เพื่อไม่ให้มีข่าวสารมาก ส่วนมากติดต่อสื่อสารแบบวงกลม สมาชิกของกลุ่มจะติดต่อกับบุคคล 2 คนได้ พวกเขาจึงใช้เวลามากกว่า แต่ในงานที่ต้องใช้ข้อมูลร่วมกัน และต้องมีการปฏิบัติด้วยนั้นโครงสร้างการสื่อสารแบบกระจายอำนาจจะทำงานได้รวดเร็ว และมีข้อผิดพลาดน้อยกว่าแบบรวมอำนาจ

3. สภาวะข่าวสารท่วมท้นมักเกิดขึ้นในเครือข่ายการสื่อสารแบบรวมอำนาจ เพราะข่าวสารและการตัดสินใจจะไปรวมอยู่ที่จุดศูนย์กลางของเครือข่าย ทำให้ผู้นำของโครงสร้าง การสื่อสารแบบนี้ที่อยู่ในสภาวะข่าวสารท่วมท้นได้ ส่วนเครือข่ายการสื่อสารแบบกระจายอำนาจนั้นทุกคนต้องใช้ข้อมูลร่วมกัน ต้องเป็นผู้ตัดสินใจและเป็นผู้นำ ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะมีใครเกิดสภาวะข่าวสารท่วมท้นได้

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของการติดต่อสื่อสารสามารถมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของคนรวมทั้งยังมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มในการด้านความรวดเร็ว ความถูกต้อง และการปรับตัวอีกด้วย

นอกเหนือจากรูปแบบของการไหลของข่าวสารภายในกลุ่มแล้วยังมีเรื่องของความแตกต่างของบทบาทของบุคคลในเครือข่ายการสื่อสาร ที่เป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร โดย Monge (1987 อ้างถึงใน Aven Windahl 1992, 77) ได้แบ่งบทบาทของคนในกลุ่มดังต่อไปนี้

- membership role คือ กลุ่มบุคคลเป็นสมาชิกในกลุ่มและพวกของเครือข่าย
- liaison role คือ ปัจเจกบุคคลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง นักวิชาการท่านหนึ่ง (Hellweg, 1997) ได้กล่าวว่า liaison role นั้น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มใดเลย ทำหน้าที่เช่นเดียวกับคนส่งข่าว และมักจะเป็นแหล่งเริ่มต้นของข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญเพราะเป็นผู้ควบคุมการไหลของข่าวสารภายในเครือข่าย
- star role คือ ปัจเจกบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนอื่นๆ เป็นจำนวนมาก
- isolate role คือ ปัจเจกบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นๆ น้อยมากจะไม่เผยแพร่ต่อนอกสังคม เพื่อนำสิ่งต่างๆ ภายในกลุ่มของตนเผยแพร่ออกไปสู่สังคมภายนอกสังคม ซึ่งเป็นลักษณะการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของกลุ่มเพื่อให้สังคมภายนอกได้รับรู้

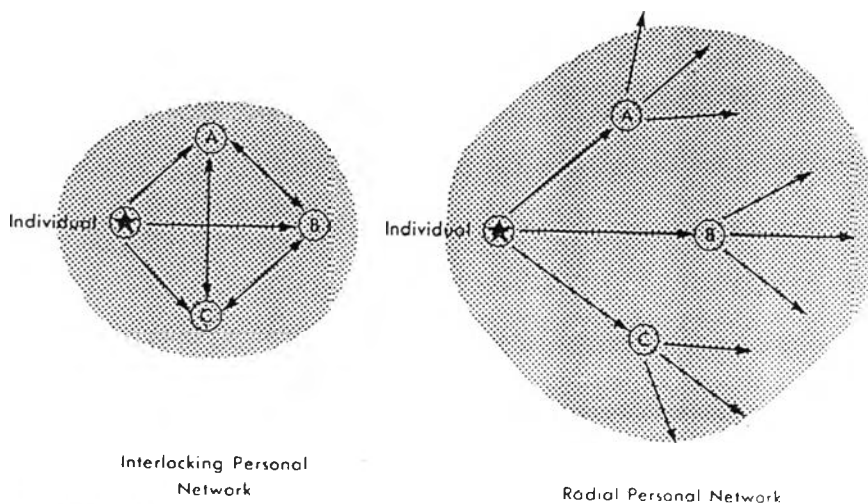
Belbin อ้างถึงใน Hartley (1997) ว่า ถ้าหากมองในบทบาทของทีม ที่มีการเชื่อมบทบาทแต่ละบทบาทกับลักษณะบุคลิกภาพของสมาชิกภายในกลุ่ม จะพบว่า มีบทบาทภายในกลุ่มอยู่ 8 บทบาทด้วยกัน คือ

- Coordinator หรือ chair ทำหน้าที่จัดการและประสาน ช่วยให้กลุ่มมุ่งเน้นไปยังวัตถุประสงค์หลักและให้สมาชิกในกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วม
- Team leader หรือ shaper ริเริ่มและเป็นผู้นำ เสียงในการได้รับความพึงพอใจหรือด้อยประสิทธิภาพ ผลักดันและกระตุ้นให้ไปสู่เป้าหมาย
- Innovator หรือ plant จัดหาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ
- Monitor – evaluator ค้นหาข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ
- Team worker สนับสนุนให้เกิดสปริตภายในกลุ่ม
- Completer ตรวจสอบว่าทุกสิ่งเสร็จสมบูรณ์ และทันตามกำหนด
- Implementer หรือ company worker มุ่งเน้นการปฏิบัติและทำงานอย่างหนักในกลุ่ม
- Resource investigator ติดต่อกับภายนอกกลุ่ม

นอกจากนี้ Everett M Rogers และ D.Lowrence Kincaid จากหนังสือ Communication Networks ยังกล่าวถึงเครือข่ายการสื่อสารว่า การติดต่อสัมพันธ์กันของคู่สื่อสารภายในเครือข่าย จะมี 2 ลักษณะคือ

1. เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่เป็นแบบกระจาย (radial personal network) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนหลายๆ คน ซึ่งในกลุ่มที่เขาติดต่อกับกันนี้จะไม่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเลย ส่วนใหญ่บุคคลที่ติดต่อกับจะมีความผูกพันแบบผิวเผิน (weak ties) เช่น เป็นเพียงคนรู้จัก หรือเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น และจะเป็นการติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน

2. เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแบบเกี่ยวข้อติดกัน (interlocking personal network) หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนหลายๆ คนโดยที่กลุ่มคนในเครือข่ายความสัมพันธ์แบบนี้จะมีการติดต่อสัมพันธ์ถึงกันหมด และมีความสัมพันธ์กันสนิทสนมแน่นแฟ้น (strong tie) เช่น เพื่อนสนิท หรือญาติ โดยที่จะมีลักษณะที่เหมือนกันหรือคล้ายกันมาก

นอกจากนี้ Roger และ Kincaid ยังกล่าวไว้ในหนังสือ Communication Networks ว่า นอกจากคู่สื่อสารจะมีลักษณะความผูกพันต่อกันในแบบต่างๆ แล้วในการติดต่อสื่อสารแต่ละครั้ง คุณลักษณะของคู่สื่อสารที่เหมือนกันและแตกต่างกันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายได้ว่า "ใครจะถ่ายทอดข่าวสารต่อไปยังใครและในการถ่ายทอดข่าวสารนั้นจะมีประสิทธิภาพเพียงไร" คุณลักษณะที่เหมือนกัน (homophily) หมายถึง ระดับความเหมือนกันของบุคคลสองคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในด้านต่างๆ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษาสถานภาพทางสังคม ความชอบ เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคุณลักษณะที่แตกต่างกัน (heterophily) ซึ่งหมายถึง ระดับความแตกต่างกันของบุคคลทั้งสองที่ปฏิสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ดังกล่าวมีผู้ให้ทรรศนะว่า "การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง มีประสิทธิภาพ และเป็นไปด้วยความราบรื่นนั้น เมื่อผู้ร่วมสื่อสารมี

ลักษณะที่คล้ายกันความราบรื่นนั้น เมื่อผู้ร่วมสื่อสารมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน" ดังที่ทาร์ด (Tarde) ได้กล่าวไว้ว่า "ความสัมพันธ์ทางสังคมจะใกล้ชิดกันมากขึ้นระหว่างบุคคลที่มีอาชีพและการศึกษาเหมือนกัน"

แนวคิดสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (กาญจนา แก้วเทพ , 2542 ,42-52)

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับ ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนคติผ่านสื่อ ก็ทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง และทัศนะของตนเอง
5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา จากทัศนะของชุมชน
6. ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้อง ยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากทว่ายังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือ จากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง
7. เนื่องจากเนื้อหาการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลย์กับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและหลีกเลี่ยงปัญหา ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้าร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกิริยาย้อนกลับ ระดับวางนโยบาย
2. ลักษณะสองทางของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะการตอบโต้กัน อยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น
3. ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเองโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อย และทั่วถึงหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน สัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไร
4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือเปล่า
5. ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็กเช่น สื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อประเพณี ก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตาม นี้ก็ได้หมายความว่า การปิดโอกาสโดยสิ้นเชิงสำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่เช่นสื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงระวังถึงความยากง่ายในการเข้ามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมและช่องทางแบบใหม่ที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน
6. ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาป้อนกลับ สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลัก กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเชื่อว่าผู้รับสารนั้นมีใช้ผู้ที่วางเปล่าและไม่รู้อะไรเลย เกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้น อาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากที่ผู้ส่งสารคิดเอาไว้ ดังนั้นการจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและการอนุรักษ์

1. บทบาท

คำว่า "บทบาท" ตรงกับคำว่า "Role" ในภาษาอังกฤษ นักจิตวิทยาสังคมได้กล่าวถึงที่มาของคำคำนี้ไว้ดังนี้

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (Carter V. Good) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลภายในกลุ่ม และรูปแบบของพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่ หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคลตามความมุ่งหวังของสังคม

พอล เอฟ. เซคคอร์ด และ คาร์ล ดับเบิลยู แบคแมน (Paul F. Secord and Carl W. Backman : 1962) กล่าวว่า บทบาท (Role) มาจากคำเต็มว่า บทบาททางสังคม (Role Society) ซึ่งหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนั้นอยู่ และอีกฝ่ายคือ บุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

ธีโอดอร์ อาร์. ซาร์บิน (Theodore R. Sarbin : 1959) ได้ให้ความหมายไว้คล้ายกันว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของผู้ที่ดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดก็ตามซึ่งมักจะอาศัยความรู้สึกนึกคิด คาดคะเนว่า ผู้อื่นเขาหวังที่จะให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นปฏิบัติตัวอย่างใดเป็นแนวทาง ส่วนมากผู้ดำรงตำแหน่งในตำแหน่งหนึ่งมักจะสังเกตผู้ดำรงตำแหน่งอื่น แล้วก็จะกำหนดหน้าที่ให้กับตำแหน่งของตัวเองตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่ง การสังเกตและคาดคะเนว่าผู้อื่นอยากให้ตนเองทำอย่างไรนั้น ไม่จำเป็นจะต้องตรงกับความต้องการที่แท้จริงของผู้อื่นเสมอไป ในกรณีที่คาดคะเนไม่ตรงกัน ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นมักจะไม่สบายใจในการที่จะดำเนินงานอย่างใดลงไป ซึ่งมักมีผลกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติงานของผู้นั้น

สำหรับในประเทศไทย ได้มีผู้ศึกษา นักจิตวิทยาสังคม และนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ อาทิเช่น

วิญญู สาร (2516) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ หมายถึง ความมุ่งหวังว่า บุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรจะกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บทบาทหน้าที่ (Role) มีความคู่กับตำแหน่ง (Position) ที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ

จำเรียง กุระมสุวรรณ (2522) ได้กล่าวว่า “บทบาท” คือ ความมุ่งหวัง (Expectation) ที่บุคคลอื่นคาดว่าบุคคลในตำแหน่งหนึ่งนั้น ควรจะกระทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์นั้น Role จะมีความคู่กับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ

จรัญ พรหมอยู่ (2526) กล่าวว่า “บทบาท” คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นต้น หรือพูดได้ว่า บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ เช่น นายแพทย์มีหน้าที่ป้องกันและรักษาโรค ดังนั้นจึงมีสิทธิสั่งยาและผ่าตัด สิทธิหน้าที่เป็นสิ่งที่ติดตัวมากับสถานภาพ ไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคลผู้หนึ่งโดยเฉพาะ

สุพัทธา สุภาพ (2531) นักสังคมวิทยา ได้ให้ความหมายของ บทบาท ไว้อย่างสั้นๆ แต่ชัดเจนว่า “บทบาท” (Role) คือการปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่ง

เป็นพ่อ บทบาทคือต้องเลี้ยงลูก และยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า การกำหนดบทบาทจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะบทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ

จากแนวคิดของบุคคลต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว อาจสรุปความหมายของคำว่า “บทบาท” ได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลที่แสดงออกมาตามตำแหน่งหรือตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เป็นการแสดงออกถึงหน้าที่ความรับผิดชอบและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำงานของบุคคล ไม่ว่าจะป็นงานประจำหรืองานพิเศษที่ได้รับมอบหมาย

2. การอนุรักษ์

คำว่า “อนุรักษ์” นั้น ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2530) ให้ความหมายไว้ว่า อนุรักษ์ รักษา ทำให้คงเดิม ซึ่งในทางการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการอนุรักษ์บทเพลงสุนทราภรณ์ในครั้งนี้ ก็มีความหมายใกล้เคียงในการที่ใช้อธิบายถึง การสงวน รักษาบทเพลงอันเป็นผลงานของสุนทราภรณ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

สงบศึก ธรรมวิหาร ได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการของมนตรี ตราโมท ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดดนตรี และได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์บทเพลงไทยว่า เพลงไทยที่มีคุณค่าที่แท้จริงนั้นจะคงตัวอยู่ตลอดไป ดังนั้นเพลงที่มีคุณค่าที่แท้จริง การอนุรักษ์ก็เป็นไปได้โดยง่าย

ในการอนุรักษ์ดนตรีไทยและเพลงไทยนั้น ในการบรรเลงเพลงไทย ผู้บรรเลงต้องเข้าใจเจตนาของผู้แต่งเพลงและบรรเลงให้เป็นไปตามประสงค์ของผู้แต่ง.....เพราะฉะนั้นในการอนุรักษ์เพลงไทยนั้นจำจะต้องคำนึงถึงเพลงต้นฉบับ..... นอกจากนั้นยังจะต้องคงสัญลักษณ์เดิมของเพลงเอาไว้ด้วย

“เพลงไทยนั้นเคยมีผู้ให้ความเห็นไว้ว่า สามารถนำมาประยุกต์ทำเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาจใส่จังหวะของดนตรีสากลจากทำนองของไทยออกมากลายเป็นเพลงที่ใช้ในการลีลาศก็ได้..... เพลงที่แปลงจังหวะที่ใช้ในการลีลาศได้อย่างที่วงดนตรีสุนทราภรณ์ทำขึ้นก็มี” ก็ยังถือว่าการอนุรักษ์บทเพลงแต่เป็นการดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัย

ดังนั้นพอจะสรุปคำว่า การอนุรักษ์ ในการการอนุรักษ์บทเพลงได้ว่า เป็นการธำรง รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของเพลงนั้นๆ เอาไว้ให้คงอยู่แก่ผู้ฟังรุ่นต่อไป แม้ว่าจะมีการดัดแปลงบ้าง แต่ก็ต้องไม่แปลงจนผิดวัตถุประสงค์หรือเอกลักษณ์ของเพลงนั้นๆ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. บทความเรื่อง “มรดกสุนทราภรณ์ : ข้อคิดเชิงวิจารณ์” ของเจตนา นาควัชระ ในวารสารธรรมศาสตร์ (1 มีนาคม 2527) หน้า 120-134 กล่าวถึงผลงานเพลงของสุนทราภรณ์ที่มีคุณค่าด้านคีตศิลป์ และวรรณศิลป์ในระดับสูงที่เกิดจากองค์ประกอบ ได้แก่ ผู้แต่งทำนองที่มีฝีมือ เช่น ครูเอื้อ สุนทรสนาน และเวส สุนทรจามร มีผู้แต่งคำร้องที่มีความสามารถ เช่น แก้ว อัจฉริยะกุล, สุรัฐ พุกกะเวส และศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ และยังมีนักร้องที่สามารถตีบทเพลงได้อย่างถูกต้อง เช่น มัณฑนา โมรากุล, รวงทอง ทองลั่นทม และเพ็ญศรี พุ่มชูศรี เป็นต้น โดยเฉพาะเนื้อร้องของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในระดับสูง ควรที่จะนำมาวิเคราะห์ให้เป็นแบบแผนอย่างจริงจังต่อไป

2. หนังสือสุนทราภรณ์ครึ่งศตวรรษ ซึ่งได้จัดทำขึ้นเนื่องในวาระครบรอบ 50 ปี สุนทราภรณ์ ซึ่งได้มีการกล่าวถึงประวัติส่วนตัว ประวัติการทำงานในชีวิตของครูเอื้อ สุนทรสนาน รวมถึงผลงานด้านเพลงที่ครูเอื้อได้ฝากไว้ร่วมกับวงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้อ้างถึงคำกล่าวในตอนหนึ่งของพระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการที่ว่า “ขณะลูกทุ่งกำลังดัง ก็ไม่สามารถจะปิดวงดนตรีสุนทราภรณ์ของเอื้อ ให้ด้อยรัศมีลงไปได้ ทั้งนี้เพราะดนตรีของเอื้อเป็นรากเงาของดนตรีลูกทุ่ง ซึ่งประดุจเป็นลำต้น ส่วนดนตรีลูกทุ่งซึ่งกำลังนิยมกันอยู่ขณะนั้นนั้นเป็นเพียงกิ่ง ก้านใบ” ในหนังสือนี้มีผู้ใกล้ชิดในวงการดนตรีต่างก็ยกย่องให้ครูเอื้อเป็นอัจฉริยะทางด้านดนตรีไทยสากลโดยแท้

นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่เขียนเกี่ยวกับงานวิจัยอีกหลายเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 เรื่องด้วยกันคือ

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงสุนทราภรณ์

- วรรณกรรมจากบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ (2529)

ปริญญาณิพนธ์มหานัดิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ของพงษ์ชัย ไทยวรรณศรี โดยเน้นการศึกษาในแง่การแยกประเภทของบทเพลงไว้ 10 ประเภท เช่น เพลง

สำหรับเยาวชน เพลงจากวรรณกรรม เพลงที่เป็นภาษิตสอนใจ และเพลงคติธรรม เพลงสะท้อนสังคมและเพลงที่เป็นละคร โดยสุ่มตัวอย่างเพลงที่ใช้ประเภทละ 20 เพลง นอกจากนี้ยังศึกษาด้านเนื้อหา และท่วงทำนองการแต่งแต่มิได้เน้นการศึกษาด้านรูปแบบ จังหวะท่วงทำนอง ทักษะการแต่งประเภทใด

- การศึกษาวิเคราะห์บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์(2535)

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ วัชรภรณ์ อาจหาญ โดยเน้นการศึกษาในด้านเนื้อหาและรูปแบบการแต่ง การใช้ภาษา ทักษะของผู้แต่งด้านต่างๆ อาทิ ทักษะที่เกี่ยวกับความเชื่อ ทักษะที่เกี่ยวกับความรัก ทักษะที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ทักษะที่เกี่ยวกับชีวิต ทักษะที่เกี่ยวกับคุณธรรม ทักษะที่เกี่ยวกับสตรี ทักษะที่เกี่ยวกับความเป็นไทย และเน้นคุณค่าต่างๆของเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ อันได้แก่คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านอารมณ์ คุณค่าด้านความรู้และด้านคติธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้มุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งเป็นการเฉพาะ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการสื่อสาร

- ศิลปินไทยและเครือข่ายการสื่อสารกับแฟนคลับ (2541)

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ เจษฎา รัตนเขมากร พบว่า เครือข่ายการสื่อสารของแฟนคลับที่ตั้งขึ้นโดยบริษัทและโดยศิลปินนั้น ศิลปินถือเป็นตำแหน่งศูนย์กลางที่สุดในเครือข่าย เพราะจะเป็นตำแหน่งที่ส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้กับสมาชิก ส่วนแฟนคลับที่จัดตั้งขึ้นโดยแฟนเพลงอย่างเป็นทางการพบว่า ผู้จัดตั้งแฟนคลับเป็นตำแหน่งศูนย์กลาง ซึ่งสมาชิกจะต้องเข้าไปหาตำแหน่งศูนย์กลางเอง โดยสมาชิกมักจะนำข่าวสารนั้นไปส่งต่อให้สมาชิกด้วยกันอีกทอดหนึ่ง ซึ่งถือเป็นการสื่อสารในรูปแบบตาข่าย เมื่อเครือข่ายมีขนาดใหญ่สมาชิกแฟนคลับจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เพียงไม่กี่คนเท่านั้น โดยจะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีความเหมือนตัวเองมากที่สุด แต่ในกรณีที่สมาชิกมีนิสัยบางอย่างไม่เหมือนกับเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกนั้นจะมีการปรับเปลี่ยนนิสัยตนให้เหมือนกับเพื่อนเพื่อที่จะได้อยู่ในกลุ่มนั้น หรือเกิดการเกาะกลุ่มกัน

- การศึกษาเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มชีวิต (2542)

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของจรรุณี พัชรพิมานสกุล ได้ศึกษาถึงลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มชีวิต และปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเครือข่ายกลุ่มชีวิต พบว่า ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มชีวิตเป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบแนวระนาบ และเครือข่ายการสื่อสารกลุ่มประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ มูลนิธิชีวิต กลุ่มแกนนำภายนอก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนรูปแบบการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ รูปแบบการ

ติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม และรูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างเครือข่ายของกลุ่มซึ่งได้ดูถึงองค์ประกอบทางการสื่อสารต่างๆที่เป็นปัจจัยในการพัฒนาของกลุ่ม

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการอนุรักษ์

- แนวคิดและวิธีการของมนตรี ตราโมท ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดดนตรีไทยและเพลงไทย (2534)

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา ของสงบศึก ธรรมวิหาร การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการของอาจารย์มนตรี ตราโมท ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดดนตรีไทยและเพลงไทยโดยใช้วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดควรมีการสร้างมาตรฐานโดยการรักษาเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรี การร้องและการบรรเลงต้องให้ถูกต้องตามแบบแผนเดิม ผู้ชำนาญการดนตรีไทยควรมีการแต่งตำรา สอดแทรกเนื้อหาดนตรีไทยและเพลงไทยในงานเขียนต่างๆ และส่งเสริมดนตรีไทยในสังคม รัฐบาลต้องให้การสนับสนุน เพราะเพลงไทยที่มีคุณค่าที่แท้จริงนั้นจะคงตัวอยู่ตลอดไป ดังนั้นเพลงที่มีคุณค่าที่แท้จริง การอนุรักษ์ก็เป็นไปได้โดยง่าย

“เพลงไทยนั้นเคยมีผู้ให้ความเห็นไว้ว่า สามารถนำมาประยุกต์ทำเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาจใส่จังหวะของดนตรีสากลจากทำนองของไทยออกมากลายเป็นเพลงที่ใช้ในการลีลาศก็ได้..... เพลงที่แปลงจังหวะที่ใช้ในการลีลาศได้อย่างที่วงดนตรีสุนทราภรณ์ทำขึ้นก็มี” ก็ยังถือว่าการอนุรักษ์บทเพลงแต่เป็นการดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัย

- บทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนานาฏศิลป์พื้นบ้านของอาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ (2534)

วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต ของสมภพ เพ็ญจันทร์ ได้ศึกษาบทบาท ปัญหาอุปสรรค สาเหตุของปัญหา และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนานาฏศิลป์พื้นบ้าน ของอาจารย์นาฏศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์ พบว่า อาจารย์เหล่านี้มีบทบาทในการอนุรักษ์นาฏศิลป์พื้นบ้านมากถึงร้อยละ 97.5 ปัญหาคือไม่มีอาจารย์ที่มีบทบาทด้านการทำการวิจัยด้านนี้ และปัญหาที่พบมากที่สุดคือด้านการเผยแพร่การแสดง ปัญหาที่พบมากที่สุดในการสอนคือปัญหาจากตัวผู้เรียน ในการอนุรักษ์มีการเสนอแนะว่า วิทยาลัยและอาจารย์ควรค้นคว้า รวบรวม และจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบก่อนที่จะสูญหายไป

จากการได้ทบทวนแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้มีผู้ศึกษามานั้น ผู้วิจัยเห็นว่าในเรื่องเพลงสุนทราภรณ์นั้นมิได้ศึกษาไว้ในด้านการวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงในด้านต่างๆเช่น

การใช้ภาษา การสะท้อนภาพสังคม ความโดดเด่นในด้านเนื้อหาและทำนองเพลง และประวัติของ
ครูเอื้อ สุนทรสนานอยู่พอสมควร แต่ยังไม่ค่อยมีผู้ที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง
ซึ้งกับบทเพลงสุนทราภรณ์ ผู้ที่ชื่นชอบและต้องการอนุรักษ์ รักษาความเป็นอมตะของเพลงเหล่านั้น
ให้คงอยู่ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการร่วมกันคิดที่จะสืบทอดให้บทเพลง
สุนทราภรณ์คงอยู่ และในด้านเครือข่ายการสื่อสารกลุ่มก็มีเพียงการศึกษาเครือข่ายในแบบอื่นๆ
ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในด้านกลุ่มบุคคลที่ก่อตัวขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์การอนุรักษ์นี้
โดยคาดหวังว่าการศึกษานี้จะเป็นการจุดประกายเล็กๆ อีกจุดหนึ่งที่ทำให้มีผู้สนใจในการร่วมกัน
อนุรักษ์บทเพลงสุนทราภรณ์ต่อไป รวมถึงอาจมีการนำไปพัฒนาในการปรับบทบาทในการสื่อสาร
ทั้งของกลุ่มอนุรักษ์ฯ นี้และกลุ่มอื่นๆ ได้ต่อไป